

MÜNİF MEHMED PAŞA

İlmi ve Meslekî Cemiyetleri, İstanbul 1987, s. 197-220; İsmail Doğan, *Eğitim İletişim Yabancılaşma*, Samsun 1990, s. 45-61; a.mlf., *Tanzimatın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991; a.mlf., "Batılılaşmanın Eğitim Kanadında Bir Modernist Aydın: Mehmet Tahir Münif Paşa ve Eğitimi Kişiliği", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (Bildiriler)*, Ankara 1991, s. 409-427; a.mlf., *Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyokültürel Bir İnceleme*, İstanbul 2000, s. 224-230; a.mlf., "Siyasal Tutum Geliştirmede İki Tanzimat Aydın: Münif Paşa ve Ali Suavi", *İslâmî Araştırmalar*, III/4, Ankara 1989, s. 200-207; Adem Akın, *Münif Paşa ve Türk Kültür Tarihindeki Yeri*, Ankara 1999, s. 26-31, 147-152, ayrıca bk. tür.yer.; İnci Enginün, *Araştırmalar ve Belgeler*, İstanbul 2000, s. 21; Ali Budak, *Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını: Münif Paşa*, İstanbul 2004, tür.yer.; Ebüzziya Tefrik, "Münif Paşa", *Yeni Tasvir-i Efkar*, sy. 251, İstanbul 10 Şubat 1910; Ali Fuat, "Münif Paşa", *TTEM*, yeni seri, I/4 (1930), s. 1-16; Müjgan Cumbur, "Münif Paşa Lâyihası ve Değerlendirilmesi", *TAD*, II/2-3 (1964), s. 223-231; Ekrem Işın, "Osmanlı Bilim Tarihi: Münif Paşa ve Mecmua-i Fünun", *TT*, II/11 (1984), s. 61-66.

İSMAİL DOĞAN

MÜNİR DEDE

(bk. KÖKTEN, Mehmet Münir).

MÜNİR NURETTİN SELÇUK

(bk. SELÇUK, Münir Nurettin).

MÜNKATİ'

(المنقطع)

Senedin

sahâbiden sonra gelen kısmında bir veya daha çok râvisi atlanarak rivayet edilen hadis anlamında terim.

Sözlükte "kesmek" mânasındaki *kat*' kökünün "infi'âl" kalıbından türeyen (inkitâ') ve "kesilmiş, koparılmış" anlamına gelen *münkati'* kelimesinin terim mânası üzerinde ihtilâf edilmiş ve birbirinden farklı tarifleri yapılmıştır. Terminolojinin henüz yerleşmediği mütekaddimîn döneminin ilk üç asrında bu terim "senedi muttasıl olmayan rivayet" anlamında kullanılmıştır. İmam Şâfiî'nin, senedinde râvisi düşmüş rivayetlerle mürsel rivayetlere *münkati'* demesi bunu göstermektedir. Daha sonraki muhaddislerden Tirmizî ve Ali b. Medîni gibi âlimlerin de sahâbî râvisi düşen rivayeti *münkati'* olarak nitelendirmesi ("Şâlât", 149; *el-İlel*, s. 67-68) mütekaddimîn bu terimi "senedinde kopukluk bulunan her çeşit rivayet" mânasında kabul et-

tiğini ortaya koymaktadır. Nitekim V. (XI.) yüzyıl muhaddislerinden İbn Abdülber de, ister Hz. Peygamber'e ister başka birine nisbet edilsin muttasıl olmayan her rivayeti *münkati'* kabul etmiştir (*et-Temhîd*, I, 21). Bu kullanım ve tariflerden, mütekaddimîn dönemi muhaddislerinin seneddeki inkıtadan kaynaklanan mürsel, mu'dal ve muallak gibi rivayet türlerini *münkati'* kelimesiyle ifade ettikleri anlaşılmaktadır. III. (IX.) yüzyıl muhaddislerinden Berdicî'nin *münkati'* "maktû" (tâbiîn ve tebeu't-tâbiînin söz ve fiilleri) anlamında kullanması hadis usulcülerini tarafından eleştirilmiştir (Nevevî, s. 84).

Hadis terimlerinin yerleştiği müteahhirîn devrinde ise önce mürsel, ardından mu'dal ve muallakın tarifleri yapılmış ve bunlar *münkati'*dan ayrılmıştır. Nitekim *münkati'*, "isnadında sahâbîye varmadan önceki bir râvinin kendisinden hadis duyduğu bir kişiden rivayette bulunması" şeklinde tanımlayan Hâkim en-Nîsâbü'rî mürseli *münkati'*dan ayırmış, bunların farklı birer tür olduğunu ve bunu bilen hadişçilerin az bulunduğunu söylemiştir. İbnü's-Salâh da Hâkim'in tarifini benimsemiştir (*Ulûmü'l-hadis*, s. 57; Irâkî, s. 71). *Münkati'*, "isnadında sahâbîye varmadan önce bir râvisi veya peş peşe olmamak şartıyla birden fazla râvisi düşen yahut senedinin baş tarafından bir veya birkaç râvisi atlanan yahut senedi hiç zikredilmeyen hadis" olarak tanımlayan müteahhirîn devri hadis usulcülerini bu tarifle seneddeki inkitâ'dan kaynaklanan mürsel, mu'dal ve muallak hadisi istisna etmişlerdir (Abdullah Sirâceddin, s. 98). Bu dönem muhaddislerinden bir kısmı *münkati'*, "tebeu't-tâbiînden bir râvinin tâbiîyi atlayarak doğrudan sahâbiden naklettiği hadis" mânasında kullanmışsa da bu kullanım pek itibar görmemiştir. Tebeu't-tâbiîn devri âlimlerinden Kiyâ el-Herrâsî *münkati'*, "bir kimsenin hiçbir sened zikretmeden 'kâle Resûlullah' diye naklettiği hadis" şeklinde tanımlamış, ancak İbnü's-Salâh ve diğer bazı âlimler böyle bir tanımın bilinmediğini, dolayısıyla bir değer taşımadığını söyleyerek bunu eleştirmişlerdir (Bedreddin ez-Zerkeşî, II, 12). İhtilâflı bir konu olmakla birlikte müteahhirîn muhaddislerinin çoğu senedinde "racûl" ve "şeyh" gibi *mübhem** râvi bulunan hadisleri de *münkati'* saymıştır.

Hadis usulcülerini *münkati'* hadisleri senedinde bir râvisi veya iki râvisi atlanan hadislerle müphem râvisi bulunan hadisler şeklinde üçe ayırmışlardır: Senedinde bir râvisi düşen *münkati'* hadise Müslim'in

tahrîc ettiği, "Mümin pis olmaz" ("Hayız", 115) meâlindeki hadisin İsmâil b. Uleyye > Humeyd et-Tavîl > Ebû Râfi' es-Sâîğ el-Medenî > Ebû Hüreyre senediyle gelen rivayet örnek gösterilmiştir. Bu senedde Humeyd ile Ebû Râfi' arasında bulunması gereken Bekir b. Abdullah el-Müzenî düşmüştür (Buhârî, "Gusûl", 23, 24; İbn Mâce, "Tahâret", 80; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 92).

Abdürrezzâk b. Hemmâm tarafından Süfyân es-Sevrî > Ebû İshak es-Sebûî > Zeyd b. Yüsey' el-Küfî > Huzeyfe b. Yemân isnadıyla merfû olarak nakledilen, "Eğzer yönetim işini Ebû Bekir'e verirsiniz şüphesiz o kuvvetli ve güvenilir bir kimsedir ..." hadisi (Hâkim en-Nîsâbü'rî, s. 28-29; ayrıca bk. Heysemî, V, 176) senedinde iki râvinin düşmesiyle meydana gelen inkitân örneğidir. İbnü's-Salâh'ın belirttiğine göre bu seneddeki birinci inkitâ Abdürrezzâk ile Sevrî arasındadır. Çünkü Abdürrezzâk hadisi Sevrî'den işitmemiş, ikisi arasında bulunan Nu'mân b. Ebû Şeybe el-Cenedî'den almıştır. İkinci inkitâ ise hadisi Süfyân es-Sevrî'nin Ebû İshak'tan işitmeyip arada düşmüş bulunan Şerîk b. Hanbel el-Absî'den duymasıdır.

Senedinde müphem râvi bulunan hadise örnek, "Allahım! Senden işimde bana sebat vermeni isterim ..." meâlindeki (Tirmizî, "Da'avât", 23; Nesâî, "Sehiv", 61) Ebû'l-Alâ b. Abdullah b. Şihhîr > adı zikredilmeyen iki kişi > Şeddâd b. Evs tarikiyle nakledilen hadistir. Senedde "iki kişi" diye geçen şahısların kim olduğu bilinmediği için bu senedde inkitâ mevcuttur (Hâkim en-Nîsâbü'rî, s. 28). Bazan senedinde müphem râvi bulunduğu halde *münkati'* sayılmayan hadisler de vardır. "Kişinin âcizlikle günahkârlık arasında kalacağı bir zaman gelecektir. Bu zamana yetişen kimse âcizliği günahkârlığa tercih etsin" meâlindeki hadisin bir şeyh > Ebû Hüreyre > Resûlullah şeklinde nakledilen hadis böyledir. Burada "şeyh" diye zikredilen râvinin hadisin diğer bir rivayetinde Ebû Amr el-Cedeli olduğu belirtildiğinden inkitâ ortadan kalkmış olmaktadır (Alâî, s. 108-109).

İnkitâ açık ve gizli olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Açık inkitâ râvinin yaşadığı zamana yetişmediği bir kişiden rivayette bulunmasıdır. Gizli inkitâ ise râvinin, zamanına yetiştiği halde kendisiyle görüşmediği bir hocadan veya görüştüğü halde hadis almadığı ya da aldığı hadisi değil kendisinden duymadığı başka bir hadisi nakletmesidir. Açık inkitân basit araştırma yöntemleriyle tesbiti mümkündür. Gizli inkitâ ancak ricâl ilmi konusunda uz-

man hadis âlimleri vâkıf olabilmektedir. Hadisin bilinen bütün senedlerini bir araya getirerek mukayese etmek, böylece düşen râviyi bulmak, râvilerin aynı dönemde yaşayıp yaşamadıklarını, birbirleriyle görüşüp görüşmediklerini araştırmak senedde inkiâtâ bulunup bulunmadığını belirlemenin yollarındandır.

Münkati' rivayetler hemen her kaynaktan bulunmakla birlikte Abdürrezzâk es-San'ânî ile Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe'nin *el-Muşannef*'leri, Saïd b. Mansûr'un *es-Sünen*'i, İbn Ebû'd-Dünyâ'nın risâleleri, İbn Cerîr et-Taberî, İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî ve İbn Ebû Hâtim'in tefsirleri bu tür rivayetlerle doludur. *el-Muvatta'*'ın münkati' rivayetlerini İbn Abdülber en-Nemerî araştırmış ve birkaçı dışında tamamının mevsul senedlerini bulmuştur (*Tecrid Tercesmesi*, Mukaddime, I, 150). Dârekutnî'nin, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhîh*'inde çok sayıda münkati' rivayet bulunduğu yönündeki iddiasının geçersizliğini İbn Hacer el-Askalânî ortaya koymuştur (*Hedyû's-sârî*, s. 501-542). Reşid el-Attâr, Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhîh*'inde on kadar münkati' rivayet olduğunu söylemişse de yapılan araştırmalar bunların mevsul tarikleri bulunduğunu ortaya koymuştur (*Süyûtî*, I, 208-210). Münkati' hadis âlimlerin ittifakıyla zayıf sayılmış ve delil olarak kabul edilmemiştir. Ancak başka bir tarikten muttasıl olarak geldiği tesbit edilmiş, düşen veya meçhul olan râvinin sika olduğu anlaşılması-
sa o takdirde sahih konumuna yükselir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 376; Buhârî, "Ğusül", 23, 24; Müslim, "Hayız", 115; İbn Mâce, "Tahâret", 80; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 92; Tirmizî, "Şalât", 149, "Da'avât", 23; Nesâî, "Sehiv", 61; Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. Ahmed M. Şakir), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), s. 461; Ali b. Medîni, *el-İlel* (nşr. Hüsâm M. Bû Kurays), Küveyt 1423/2002, s. 67-68, 107; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Kahire 1937, s. 27-29; İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhid* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - M. Abdülkebîr el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, I, 21; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadis*, s. 57-59; Nevevî, *İrşâdü't-tullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1411/1991, s. 84; Alâî, *Câmi'u't-tahşîl fi ahkâmî'l-merâsil* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selîfî), Bağdad 1398, s. 108-109; Bedreddin ez-Zerkeşî, *en-Nüket 'alâ Mukaddimeti İbni's-Şalâh* (nşr. Zeynelâbidîn b. Muhammed Bellâ Füreyc), Riyad 1419/1998, II, 12; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, V, 176; İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 69, 71-72; İbn Hacer el-Askalânî, *Hedyû's-sârî* (nşr. Abdülazîz b. Bâz), Beyrut 1410/1989, s. 501-542; a.m.f., *Nûzhetü'n-nazar fi tavâzîhi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 80-81; Süyûtî, *Tedribü'r-râvi* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Beyrut 1399/1979, I, 195, 207-210; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 158; *Tecrid Tercesmesi*, Mukad-

dime, I, 149-150; Abdullah Sirâceddin, *Şerhu Manzûmeti'l-Beyḡuniyye*, Halep 1398, s. 98-99; Nûreddin İtr, *Menhecû'n-naḡd fi 'ulûmi'l-hadis*, Dimaşk 1401/1981, s. 367-369; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 139-140; Ahmed Ömer Hâşim, *Ḳavâ'idü uşûli'l-hadis*, Beyrut 1404/1984, s. 100-102; Murtazâ ez-Zeyn Ahmed, *Menâhicü'l-muhaddişin fi takviyeti'l-eḡâdisi'l-ḡasene ve'd-ḡa'ife*, Riyad 1415/1994, s. 219-242.

MEHMET EFENDİOĞLU

MÜNKER

(bk. EMİR bi'l-MA'RÛF NEHİY
ani'l-MÜNKER).

MÜNKER

(المنكر)

Zayıf râvinin
güvenilir râviye muhalefeti yüzünden
zayıf olan hadis anlamında terim.

Sözlükte "inkâr etmek, bilmemek, hoş karşılamamak" anlamındaki *nekr* kökünün if'âl kalıbından türeyen *münker* kelimesi değişik zamanlarda yaşamış muhaddisler tarafından farklı şekillerde tarif edilmiş olmakla birlikte daha çok "zayıf râvinin güvenilir râviye muhalefeti sebebiyle zayıf olan hadis" mânasında kullanılmıştır. İbn Hacer el-Askalânî'nin benimsediği ve kendisinden sonra gelen âlimlerin de kabul ettiği bu tarife göre münker sahih hadis çeşitlerinden ma'rûfun mukabilidir. Bu terimin, bir hadis çeşidi olarak ortaya çıkmadan önce râvileri değerlendirmeye yönelik "münkerü'l-hadis" şeklinde geçtiği anlaşılmaktadır. Nitekim Yahyâ b. Saïd el-Kattân tâbiî Kays b. Ebû Hâzım için münkerü'l-hadis tabirini kullanmış, ancak İbn Hacer, onun bu tabiri daha sonraki dönemlerde kazandığı cerh anlamında değil, Kays b. Ebû Hâzım'in rivayet ettiği bazı hadislerde teferrüd ettiğine işaret etmek üzere kullandığını belirtmiştir (*Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 347).

III. (IX.) yüzyıldan itibaren ortaya çıkan münker terimiyle ilgili tanımları şöylece sıralamak mümkündür: 1. Zayıf râvinin güvenilir râvilere muhalif olarak rivayet ettiği hadis. Münkeri ilk defa İmam Müslim "râvinin rivayetinin güvenilir hâfizların rivayetine muhalif olması" şeklinde tanımlamış ve Ömer b. Abdullah b. Ebû Has'am gibi zayıf râvilerin hâfiz diye bilinen sika râvilere muhalif olarak naklettikleri hadislerin münker ve zayıf olduğunu söylemiştir (Müslim, "Mukaddime", I, 7; *Kitâbü't-Tem-*

yiz, s. 209). Ebû Hâtim er-Râzî de münkeri bu anlamda kullanmıştır (İbn Ebû Hâtim, IV, 175). 2. Zayıf râvinin tek başına rivayet ettiği hadis. Bu görüşü benimseyen senedinde iki zayıf râvi bulunan ve başka bir tarikte desteklenmeyen hadisin münker olduğunu söylemiştir (Tirmizî, "İstîzân", 11). Zehebî ise sadûk ve daha aşağı seviyedeki râvilerin tek başına rivayet ettikleri hadislerin münker olduğu görüşündedir (*el-Mûkızâ*, s. 42). 3. Güvenilir olsun veya olmasın bir râvi tarafından tek başına rivayet edilen ve başka tarikten desteklenmeyen hadis. İbnü's-Salâh, hadisçiler arasında münkeri bu anlamda kullanan birçok kimsenin bilindiğini söylemekteyse de İbn Hacer el-Askalânî (*en-Nüket*, II, 674) ve Şemseddin es-Sehâvî (*Fethu'l-muğîs*, I, 202) onun bu görüşünün hocularının bilinmemesi sebebiyle hadisi hakkında müsbet kanaat belirtilemeyen râvilerin tek başına rivayet ettikleri hadis şeklinde anlamak gerektiğini vurgulamışlar. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin bu tür rivayetler için münker tabirini kullandıklarını hatırlatmışlardır. Berdîcî, râvilerden Yûnus b. Kâsım el-Haneffî'yi değerlendirirken münkerü'l-hadis tabirini kullanmış, ancak İbn Hacer el-Askalânî bunu, "Berdîcî, münker terimiyle güvenilir olsun olmasın râvi tarafından tek başına rivayet edilen hadisi kasteder, onun bu değerlendirmesinde cerh söz konusu değildir" şeklinde açıklamıştır (*Hedyû's-sârî*, s. 633). 4. Şâz hadis. Bazı muhaddislere göre münker, "makbul bir râvinin kendisinden daha güvenilir râviye muhalefet ederek naklettiği hadis" mânasındaki şâz ile eş anlamlıdır. İbnü's-Salâh ile Nevevî, İbn Kesîr, Zeynüddin el-İrâkî ve İbn Dakikul'îd bu görüştedir. Ancak İbn Hacer, şâz ve münkeri aynı mânada kabul eden İbnü's-Salâh'ı eleştirerek iki terim arasında güvenilir râvilere muhalefet açısından benzerlik bulunmakla birlikte şâz hadiste râvinin sika, münker hadiste ise zayıf olması yönünden farklılık bulunduğuna işaret etmiştir (*Nûzhetü'n-nazar*, s. 69-70). 5. Mevzû hadis. Terim ilk asırlardan itibaren birçok muhaddis tarafından "uydurma hadis" anlamında kullanılmıştır. İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'ât*, İbn Arrâk'ın *Tenzihü's-şer'ati'l-merû'â*, Zehebî'nin *Mizânü'l-iftidâl* ve Ali el-Kârî'nin *el-Maşnû' fi ma'rifeti'l-hadisî'l-mevzû'â* adlı eserleri başta olmak üzere daha çok illel, mevzûat ve zayıf râvilerle ilgili eserlerde karşılaşılan bu kullanımlar, rivayetlerin değerlendirilmesi sırasında "münker, münkerün cidden" lafızları yanında "mevzû, şib-